

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА СУТНІСТЬ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

Із здобуттям Україною незалежності, зміною її економіко-географічного та геополітичного положення у світі активізувався новий напрям суспільно-географічних досліджень – регіональний.

Регіональний розвиток піддається впливу цілого ряду зовнішніх і внутрішніх факторів. Це зв'язано в першу чергу зі складною структурою економіки регіону, з різноплановістю складових її елементів, із соціальною неоднорідністю й безліччю різноступеневих економічних і соціальних зв'язків. На сучасному етапі розвитку країни регіональні аспекти набувають усе більшого значення, а саме поняття регіону ототожнюють з основною формою територіальної організації продуктивних сил.

Поняття «регіон» (від лат. «regio» – область, район) традиційно використовують для позначення частини території країни за певними ознаками, зокрема економічними, адміністративно-територіальних одиниць, географічних найменувань. Із суспільно-географічних позицій «регіон» є адекватним відображенням територіальних відмінностей країни – природно-географічних умов, ресурсного потенціалу, демографічних, соціально-економічних процесів тощо, результатом їх типізації [2].

У розроблених українськими економіко-географічних принципах соціально-економічного (суспільно-географічного) районування регіон (район) розглядається як значна частина території держави, доволі цілісна ланка її економіки.

Він формується на основі територіального поділу праці, диференціації природно-географічних і соціально-економічних умов життєдіяльності населення, суспільно-територіальних зв'язків із найбільшим центром, до якого ця територія тяжіє. Регіон у суспільно-географічному трактуванні має відповідну геопросторову організацію, подібну спеціалізацію, йому значною мірою притаманний комплексно-пропорційний розвиток території. Особливо підкреслюється, що головним районоформуючим чинником, крім галузей спеціалізації, має бути населення з його проблемами – демографічними, соціальними, екологічними. Регіони є елементами (підсистемами) державної структури влади і управління країни.

Істотною особливістю регіону є множинність структурної організації – поліструктурність. Найважливішими структурними елементами регіону є такі: 1) населення і його середовище проживання; 2) природно-ресурсна підсистема; 3) виробнича підсистема; 4) соціальна підсистема; 5) духовна підсистема; 6) блок управління і зворотній зв'язок.

Кожна з виділених підсистем має властивості самоорганізації, певну автономію й розвивається відповідно до властивих їй закономірностей.

Водночас, перебуваючи в органічному взаємозв'язку одна з одною, взаємопроникають одна в одну, вони утворюють якісно нове явище регіон (рисунк 1) [1].

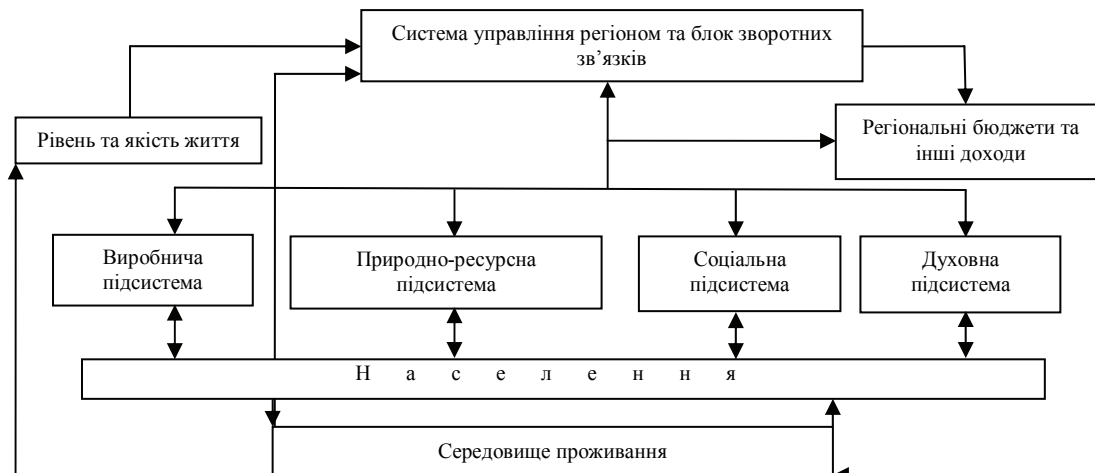

Рисунок 1 – Соціально-економічна структура регіону

В якості мети соціально-економічного розвитку регіону використовуються такі, як: збільшення доходів, поліпшення утворення, харчування й охорони здоров'я, зниження рівня вбогості, оздоровлення навколишнього середовища, рівність можливостей, розширення особистої волі, збагачення культурного життя. Деякі із цих цілей ідентичні, але в певних умовах вони можуть мати істотні розходження. Так, обмежені засоби можна направити або на розвиток охорони здоров'я, або на охорону навколишнього середовища.

Виникає конфлікт між цілями розвитку. У той же час зрозуміло, що чим більше чистої буде навколишнє середовище, тим здоровіше буде населення й тим більшою мірою буде досягнута кінцева мета — здоров'я людей. Тому в цьому випадку конфлікт між цілями не носить абсолютно нерозв'язного характеру. Однак в інших випадках конфлікт цілей розвитку вимагає особливого розгляду й спеціальних методів дозволу.

Відповідно цілям розвитку регіонів будується система критеріїв (характеристик розвитку) і показників, які вимірюють ці критерії. Незважаючи на деякі розходження між країнами й регіонами в ієрархії цінностей і з метою розвитку, міжнародні організації оцінюють ступінь розвитку країн і регіонів по деяких універсальних інтегральних показниках.

Одним з таких показників є індекс розвитку людини, розроблена в рамках Програми розвитку ООН. Даний показник ранжирує країни по висхідні від 0 до 1. При цьому для розрахунку використовуються три показники економічного розвитку:

- очікувана тривалість життя при народженні;
- інтелектуальний потенціал (грамотність дорослого населення й середня тривалість навчання);

– величина душевого доходу з урахуванням купівельної здатності валюти й зниження граничної корисності доходу.

У міжрегіональному порівнянні, точно так само, як й у міжнародному аналізі, можна використати індекс розвитку людини й інших аналогічних показників.

Поряд з інтегральними показниками можна використати й окремі приватні показники розвитку регіону. Серед них:

- національний дохід на душу населення;
- рівень споживання окремих матеріальних благ;
- ступінь диференціації доходів;
- тривалість життя;
- рівень фізичного здоров'я;
- рівень утворення;
- ступінь щастя населення.

Доцільно виділяти довгострокові й короткострокові цілі й відповідні їм критерії економічного розвитку країни. Серед довгострокових цілей — становлення й розвиток постіндустріального суспільства, створення робочих місць вищої кваліфікації для майбутніх поколінь, підвищення рівня життя всіх громадян країни, включаючи рівень охорони здоров'я, утворення й культури.

Як короткострокові цілі можна розглядати подолання кризи й досягнення конкретних величин приросту валового національного продукту в наступному році, кварталі, місяці й ін. Довгострокові й короткострокові цілі по своєму змісті досить сильно розрізняються, заходу для їхнього досягнення також неоднакові [4].

Істотний вплив на структуру економіки і її потенціал роблять географічні, територіальні, демографічні, транспортні й інші особливості, що істотно визначають специфіку економіки й регіональну структуру керування.

Функціонування механізму відновлення системи керування на регіональному рівні повинне бути підлегле перекладу соціально-економічної сфери в режим стійкого, а потім і динамічного розвитку за допомогою розробок і проведення в життя спеціальних програм у стратегії регіонального, муніципального й місцевого керування.

Соціально-економічний розвиток території — це об'єктивний процес, що відбувається як у самому регіоні, так й у країні в цілому під впливом історичних, географічних, ресурсних, демографічних й інших факторів. Одночасно це й суб'єктивний процес, що відбувається під впливом управлінських мір.

Критерії економічного розвитку не завжди відіграють роль цілей або цільових орієнтирів, і навпаки. Нерідко як тактичні мети регіонального розвитку виступають проміжні завдання, що грають роль необхідних умов успішного розвитку. Серед таких тактичних цілей розвитку регіону або міста можна назвати:

- залучення нових видів бізнесу;

- розширення існуючого бізнесу;
- розвиток малого бізнесу;
- розвиток центра міста;
- розвиток промисловості;
- розвиток сфери послуг;
- підвищення рівня зайнятості населення регіону.

Особливе значення у визначенні рівня економічного розвитку регіону мають традиційні показники, що оцінюють рівень виробництва й споживання благ і ріст цього рівня розраховуючи на душу населення (валовий національний дохід (ВНП), валовий внутрішній продукт (ВВП), реальний ВНП на душу населення, темпи росту цих показників).

Для оцінки динаміки розвитку доцільно використати показники, що оцінюють *темпи економічного росту* в регіоні: темпи росту душевого доходу, продуктивності праці, а також темпи структурної трансформації виробництва й суспільства. Вплив на темпи економічного росту — життєво важливе питання для економічної політики як країни в цілому, так й окремого регіону. Чисто економічні показники, якими є ВВП, душевий дохід, продуктивність праці й темпи їхнього росту, не можуть повною мірою оцінити соціально-економічний розвиток регіону. Не менш важливі показники тривалості життя, рівня здоров'я населення, ступеня його утворення й кваліфікації, а також показники структурних змін у виробництві й суспільстві [3].

Таким чином, концептуальні основи ефективного керування розвитком регіону нерозривно пов'язані зі створенням умов, що забезпечують гідне життя людини, її рівень й якість. Головний компонент соціально-економічного розвитку — це відтворення самої людини й створення всієї інфраструктури його життєзабезпечення й життєдіяльності.

Література:

1. Антонов В. Методологічні підходи щодо оцінки рівня соціально-економічного розвитку регіонів України // Управління сучасним містом, 2003. — № 7-9. — С. 51-61
2. Голиков А. П., Олійник Я. Б., Степаненко А. В. Вступ до економічної та соціальної географії. — К.: Либідь, 1997. — 263 с.
3. Розміщення продуктивних сил (Є. П. Качан, М. О. Ковтонюк, М. О. Петрига та ін.). — К.: Вища школа, 1997. — 375 с.
4. Чухно А. Актуальні проблеми стратегії економічного і соціального розвитку на сучасному етапі // Економіка України, 2004. — № 5. — С. 14-23.